

НЕСТАНДАРТНИЙ УРОК В ІНТЕРАКТИВНОМУ РЕЖИМІ

Лупенко-Ковтун С.М.

Володимир-Волинський педагогічний коледж імені А.Ю. Кримського

У статті розглядається проблема формування умінь діалогічної взаємодії майбутніх учителів початкових класів як складова їх професійної компетентності. Підкреслюється необхідність упровадження інтерактивних технологій у практику роботи школи, застосовуючи інтерактивні методи навчання.

Ключові слова: взаємодія, діалогова компетенція, технології, проблемне навчання, креативне мислення, активні методи.

Постановка проблеми. Нестандартний урок – таку назву отримало явище, що виникло як своєрідна реакція масової педагогічної практики 70-х років ХХ сторіччя на втрату учнями інтересу до навчання. Первинне значення терміну – навчальне заняття, яке має нестандартну структуру. Дидакти наголошують на її багатоваріантному характері, пропонують розрізняти типові уроки та специфічні форми їх проведення [3]. Визнання свободи вчителя в доборі форми уроку (звичайно, з огляду на його мету, зміст, вікові особливості учнів) стимулює широке використання відомих форм та пошук нових. Ще один поштовх до пошуків у цьому напрямі – шестирічні першокласники, навчання яких вимагає гнучкості у використанні форм уроків [1]. Практичний досвід переконав нас у недостатності використання традиційного уроку для розв'язання названих вище проблем, тому науковці та педагоги-практики беруть за мету створення нових форм і методів навчання [9]. Очевидно, одним із можливих варіантів розв'язання проблеми може стати застосування нестандартних форм проведення уроків.

Виділення не виділених раніше частин загальної проблеми. Отже, термін «нестандартний урок» дещо втратив своє первинне значення. Проте набув нового, бо конструювання «специфічних форм проведення уроків», безумовно, є свідченням спроби вчителя вийти за межі шаблону в побудові методичної структури заняття. Вийти за межі будь-чого можливо лише за умов осмислення принципів його побудови. Таким чином, використання, а тим більше створення нестандартних форм уроків вчителями є виявом учительської творчості [10]. Відомо, що вдало імпровізує той, хто добре підготувався.

Мета статті. Спроба згрупувати форми проведення уроків, які існують у сучасній практиці, видається нам хоча й не беззаперечною, але корисною. Швидкий розвиток науки, зростання обсягів нової інформації потребують від школи підготовки активних, самостійних людей з розвиненими творчими здібностями.

Аналіз останніх досліджень. Існує кілька поглядів на нестандартний урок. На думку С. Антипової, В. Паламарчук, Д. Рум'янцевої, суть нестандартного уроку полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке б викликало насамперед інтерес учнів і сприяло їхньому оптимальному розвитку й вихованню [15]. Л. Лухтай називає нестандартним такий урок, який не вкладається (повністю або частково) в межі виробленого дидактикою, і на якому вчитель не дотримується чітких етапів навчального процесу,

методів, традиційних видів роботи [8]. Е. Печерська бачить головну особливість нестандартного уроку у викладанні певного матеріалу у формі, пов'язаній з численними асоціаціями, різними емоціями, що допомагає створити позитивну мотивацію навчальної діяльності [12]. О. Митник і В. Шпак наголошують, що нестандартний урок народжується завдяки нестандартній педагогічній теорії, вдумливому самоаналізу діяльності вчителя, передбаченню перебігу тих процесів, які відбуваються на уроці, а найголовніше – завдяки відсутності штампів у педагогічній технології [9]. Як бачимо, у фаховій літературі, на сторінках періодичної преси (ми певні, що методичні об'єднання шкіл та наукові конференції ВНЗ також розглядають ці важливі для освіти питання) відбувається дискусія щодо визначення сутності нестандартних уроків та цінності нових форм занять у навчанні, розвитку й вихованні учнів. Тож, «нестандартний урок як своєрідне педагогічне явище бурхливо розвивається, постійно набуваючи нових рис. Він – дитя перебудови суспільства і школи, і доля його пов'язана з долею цього процесу» [12]. О. Антипова, Д. Рум'янцева і В. Паламарчук, простежуючи історію розвитку уроку як основної форми навчання в школі, зауважують, що нестандартні заняття виникали тоді, коли в суспільстві відбувалися кардинальні зміни, реформи. Так, у 20-х роках минулого століття народилися урок-суд, урок-диспут, урок-екскурсія, урок у полі, урок-ярмарок та ін., 60-ті роки дали життя коментованим і цілісним (узагальнюючим) урокам. Згодом кількість таких форм організації навчальної діяльності зросла [4]. До речі, наразі можна нарахувати біля 50 нестандартних форм проведення уроків, які використовують учителі в своїй роботі [13].

Виклад основного матеріалу. Оскільки є загальною потреба дати об'єктивну оцінку доцільності застосування нетрадиційних занять, визначити їх вагу та місце в системі навчання, в останнє десятиріччя практичний досвід застосування нових форм нестандартних уроків почала опановувати методика. Класифікація нестандартних уроків ще не склалася, але добірка їх уже досить різноманітна. Аналіз робіт науковців (Т. Байбара, Н. Вакарчук, Л. Варзацька, Т. Гусак, О. Кузьменко, Е. Печерська, О. Савченко, Н. Стяглик, Г. Тарасенко, В. Шпак), методистів (В. Авер'янова, Д. Вельбрехт, В. Заворотнюк, Е. Лисенко, Л. Лухтай, Н. Токар, В. Лекіна), ознайомлення з досвідом роботи педагогів-практиків (В. Бутрім, І. Волкова, І. Гуревич, Н. Гордуз, В. Демчук, Л. Доренська, Л. Козоріз, Г. Крупська, О. Митник, І. Мушак,

І. Опанасець, Т. Ласічник, П. Лашаніна, Л. Лензар, О. Полевікова, Л. Тумакова, Т. Шафрай та багато інших), власний досвід проведення нестандартних уроків дають змогу зробити висновок про те, що форми уроків, які застосовуються в сучасній початковій школі, можна згрупувати наступним чином: бінарні уроки (2-4-й клас, двічі на семестр); віршовані (римовані) уроки (1-4-й клас, раз на місяць); інтегровані (міжпредметні) уроки (1-4-й клас, тричі на семестр) [7]; уроки-дискусії (урок-діалог, урок-диспут, урок запитань і відповідей, урок-засідання, урок-круглий стіл, урок-конгрес, урок-практикум, урок-пресконференція, урок-проблемний стіл, урок-семинар, урок-суд, урок-телеміст) (4-й клас, двічі-тричі на семестр); уроки-дослідження (урок-знайомство, урок-панорама ідей, урок-пошук, урок-самопізнання, урок «Слідство ведуть знатоки», урок «Що? Де? Коли?») (3-4-й клас, тричі на семестр); уроки-звіти (урок-аукціон, урок-залік, урок-захист, урок-інтерв'ю, урок-екзамен, урок-ерудит, урок-композиція, урок-концерт, урок – огляд знань, урок-презентація, урок-ярмарок) (1-4-й клас, 3-4 рази на семестр); уроки-змагання (урок – брейнг-ринг, урок-вікторина, урок-КВД – конкурс винахідливих та допитливих, урок-КВК – конкурс веселих та кмітливих, урок-конкурс, урок-мозкова атака, урок-турнір) (1-4-й клас, 3-4 рази на семестр); уроки-мандрівки (урок-екскурсія, урок-екскурсія, урок-марафон, урок-подорож) (1-4-й клас, 3-4 рази на семестр) [2]; уроки – сюжетні замальовки (урок-віночок, урок-вечорниці, урок-драматизація, урок-казка, урок – картинна галерея, урок-ранок, урок-спектакль, урок-фестиваль, урок – усний журнал) (1-4-й клас, двічі-тричі на рік).

У запропонованій нами класифікації бінарні, віршовані та інтегровані уроки виділені окремо. Інші ж види уроків зібрані за групами, що відрізняються характером реалізації творчого потенціалу вчителя й учнів. Ми вважаємо, що ця класифікація не суперечить підходу до уроку, виробленому в сучасній дидактиці. Бо головне завдання педагога – не тільки чітко усвідомлювати мету кожного окремого уроку, а й розуміти важливість проведеного заняття як органічної ланки загального ланцюжка даної теми, розділу, курсу, циклу, всього навчально-виховного процесу [1]. Однак, є певні переваги використання форм уроків, що увійшли до описаної вище типології, оскільки вони дозволяють урізноманітнювати навчальну діяльність, відійти від чітких рамок стандартного уроку з його незмінною структурою: опитування, пояснення, закріплення, домашнє завдання; сприяють підвищенню активності учнів, а отже – і ефективності уроку. Стимулюючи творчу діяльність учителя та його вихованців, нестандартні уроки створюють сприятливі умови для співпраці, що є надзвичайно важливим у роботі початкової школи [11].

Однією із форм організації нестандартних уроків є інтерактивні технології навчання, котрі потребують великої підготовки для їх організації. Пропонуємо правила організації інтерактивної роботи учнів на уроці: до роботи повинні бути залучені різною мірою всі учні; необхідно дбати про психологічну підготовку учнів (корисними є різноманітне та постійне стимулювання учнів

за активну участь у роботі – надання можливості для самоорганізації та ін.); тих, хто навчається в інтерактивні, не повинно бути багато: продуктивна робота в малих групах, кожен має бути почутий; приміщення має бути спеціально підготовленим: учні повинні мати змогу легко пересуватися під час роботи в малих групах; під час уроку необхідно дотримуватись регламенту та процедури, проявляти терпимість до будь-якої точки зору, уважно вислуховувати всіх учасників, поважаючи їх; уважно ставитися до учнів під час формування груп; на одному уроці бажано застосовувати 1-2 інтерактивних прийоми роботи; під час підготовки питань учителю необхідно продумувати різні варіанти можливих відповідей і заздалегідь виробляти критерії оцінки ефективності уроку.

Застосовуючи інтерактивні технології, можна переконатися, що вони успішно формують в учнів потребу здобувати знання, розвивають інтерес, допитливість. Працюючи в групах чи парах, учні самостійно розв'язують доступні для них завдання, стають дослідниками, разом переборюють труднощі, вчаться критично мислити, дискутувати, спілкуватися з іншими. Це досягається завдяки організації індивідуальної, парної, групової та кооперативної роботи; застосовуються дослідницькі проекти, рольові ігри, безпосередня робота з текстом, різноманітними інформаційними джерелами; використовуються творчі роботи.

Інтерактивне навчання передбачає як мінімум три види активності: фізичну (зміну розташування в аудиторії, говоріння, слухання, письмо тощо); соціальну (обмін думками, враженнями; постановка запитань; відповіді на них); пізнавальну (внесення доповнень до інформації вчителя, самостійний пошук шляхів розв'язання проблеми). Лише за умови, що всі три види взаємної активності будуть взаємопов'язані й різноманітні, інтерактивне навчання буде ефективним.

Розглянемо різні структури груп для роботи в інтерактивному режимі та їх плюси і мінуси:

- Групи непарної і парної кількості членів – незгода складніше долається в групах з парною кількістю членів. Групам з непарною кількістю властива краща спроможність вибратися з глухого кута.

- Групи з двох осіб (пара) – високий рівень обміну інформацією і низький рівень незгоди. Але якщо в такій групі запанують емоції, ситуація може зайти в глухий кут, бо тут відсутня третя людина для примирення.

- Групи з трьох осіб – найбільш стабільні групові структури випадкових змінних коаліцій, але двоє сильніших у цій групі можуть домінувати над третьою людиною.

- П'ять осіб – оптимальний розмір навчальної групи. Він досить великий для групової стимуляції і досить малий для особистого визнання.

Формування мікроклімату заняття продовжується на етапі об'єднання учнів у групи. Деякі педагоги пропонують школярам об'єднатися у групи «за бажанням». «Плюси» такого підходу містяться в урахуванні міжособистісних зв'язків школярів. Але існують й «мінуси»: формуються групи, не рівні по силі, і тому результати спільної діяльності можуть значно відрізнятися; крім того, всередині групи може скластися атмосфера, коли інтерес до

«бажаного» спілкування усуває необхідність вирішення навчальної задачі. Для розвитку організаційно-діяльнісних якостей учнів застосовуються різноманітні способи створення груп:

1. Групи створюються на основі вже існуючого розміщення учнів у класі. Наприклад, групу створюють з 4 учнів, що сидять за сусідніми партами або в одному ряду. Цей спосіб створення групи має формальний характер. Водночас він потребує найменших витрат часу.

2. Склад учнівських груп визначає вчитель. Цей спосіб ефективний для оперативного вирішення завдань учителя за умови його авторитету серед учнів.

3. Учні самостійно розподіляються на групи по 4-6 осіб ще до початку семінару або тоді, коли він розпочався. Це найбільш природний самоорганізуючий спосіб за умови наявності достатнього часу.

4. Клас або учитель спочатку за визначеними критеріями обирає лідерів майбутніх груп, які потім ведуть набір до своїх груп інших учнів класу. Наприклад, кожен з лідерів називає прізвище учня, якого він запрошує до своєї групи. Якщо учень згоден, він підходить до лідера і т. ін. Групи заповнюються поступово й рівномірно.

5. Учитель призначає учнів, які будуть здійснювати набір членів до своїх груп. Потім у вже створених групах обирають нових груповодів. Цей спосіб допомагає розвитку комунікативних навичок учнів, дає їм шанс активно взаємодіяти.

6. Учитель або учні визначають і записують на дошці перелік головних питань (проблем) за темою, що вивчається. Кожен учень обирає для себе проблему і входить до відповідної групи. Якщо групи виявляються дуже великими кількісно, вони поділяються на підгрупи. У вже створених групах обирають лідерів.

7. Спочатку обираються лідери груп, які й визначають проблему для заняття у групі. Потім інші учні розходяться по групах з обраною тематикою проблем. Цей спосіб ефективний за наявності авторитетних учнів-спеціалістів.

8. За однією темою дається декілька аспектів її вивчення з різними видами діяльності (наприклад, «історія», «техніка», «досліди», «задачі», «гра», «проблеми»). Учням пропонується самим обрати групу з пріоритетними для них видами діяльності, при цьому відбувається вибір ними індивідуальної траєкторії вивчення теми.

9. Самоорганізація групової роботи. Учням пропонується самим визначити проблеми для групових занять і види діяльності своїх груп. Учителем встановлюються часові інтервали діяльності груп і форми надання ними освітнього продукту. Групи мають можливість замовляти

необхідне обладнання для проведення експерименту, за необхідності.

Групова форма організації навчання повинна одночасно вирішувати три основні завдання:

- конкретно-пізнавальне, яке пов'язане з безпосередньою навчальною ситуацією;
- комунікативно-розвивальне, в процесі якого виробляються основні навички спілкування всередині та за межами даної групи;
- соціально орієнтоване, що виховує громадянські якості, необхідні для адекватної соціалізації індивіда в суспільстві.

Кожний вчитель повинен розуміти, що, окрім суто навчальних цілей, важливо, щоб у процесі взаємодій, які відбуваються в групі, усвідомлювалася цінність інших людей та формувалася потреба у спілкуванні з ними, у їх підтримці. Необхідно мати уявлення про можливий розподіл ролей у групі, а також про особливості поведінки під час виконання тієї або іншої ролі на різних етапах діяльності.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи сказане вище, можна зробити деякі висновки. По-перше, нестандартні уроки дозволяють урізноманітнювати форми й методи роботи, позбавлятися шаблонів, створюють умови для виховання творчих здібностей школяра, розширюють функції вчителя, дають змогу враховувати специфіку певного матеріалу та індивідуальні особливості кожної дитини. По-друге, використання нестандартних форм уроків сприяє формуванню пізнавальних інтересів школярів, діти безпосередньо беруть участь у процесі навчання. Пізнавальна діяльність учнів переважно має колективний характер, що створює передумови для взаємодії суб'єктів навчання, дає можливість для обміну інтелектуальними цінностями, порівняння й узгодження різних точок зору про об'єкти, які вивчаються на уроці. По-третє, ефективність нестандартних уроків забезпечується за умов володіння вчителем методикою їх проведення та умілого використання таких уроків у певній системі в поєднанні з традиційними формами.

Використання інтерактивних технологій – не самоціль, це лише засіб для досягнення такої атмосфери в класі, яка найкраще сприяє співробітництву, порозумінню, доброзичливості, створює сприятливі умови для розвитку мовлення молодшого школяра. А закладати основи такого навчання потрібно вже у початкових класах. Окремих напрацювань з цієї проблеми є багато, але все різноманіття технологічних прийомів ще не складається в систему інтерактивного навчання. Тому теоретикам і практикам педагогіки ще належить відпрацювати систему методів, етапів і форми взаємодії суб'єктів в освітньому процесі.

Список літератури:

1. Беляев О.М. Сучасний урок української мови / О.М. Беляев – К.: Рад. школа, 1991. – 176 с.
2. Беляев О.М. Методика мови як наука / О.М. Беляев // Дивослово. – 2002. – № 11. – С. 20-24.
3. Житник Б.О. Методичний poradник: форми і методи навчання / Автор-укладач Б.О. Житник. – Х.: Вид. Група «Основа», 2005. – 124 с.
4. Комар О.А. Система взаємодії підрозділів педагогічного ВНЗ у підготовці майбутнього вчителя початкової школи до застосування інтерактивної технології / О.А. Комар // Вісник Черкаського університету: Педагогічні науки. – Черкаси, 2010. – № 191. – Ч. II. – С. 58-62.
5. Комар О.А. Підготовка вчителів початкових класів: інтерактивні технології у ВНЗ: [посібник] / О.А. Комар, О.І. Пометун. – Умань: РВЦ «Софія», 2007. – 65 с.

6. Мороз О.Г. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація: навч. посіб. / О.Г. Мороз, В.О. Сластьонін, Н.І. Філіпченко. – К.:Либідь, 1997. – 168 с.
7. Остапенко Н.М. Технологія сучасного уроку рідної мови / Н.М. Остапенко, Т.В. Симоненко, В.М. Руденко. – К: «Академія», 2011. – 115 с.
8. Пометун О.І. Сучасний урок: Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко; за ред. О.І. Пометун. – К.: А.С.К., 2004. – 192 с.
9. Руденко В.М. Роль інтерактивних технологій навчання у формуванні професійно-комунікативної компетентності майбутніх філологів / В.М. Руденко // Українська мова і література в школі. – 2010. – № 2. – С. 40-44.
10. Стребна О. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи / О. Стребна, А. Сошенко. – Харків: Основа, 2005.
11. Шарко В.Д. Сучасний урок: технологічний аспект / В.Д. Шарко. – К: «Фенікс», 2006. – 221 с.
12. Яворська С.Т. Становлення і розвиток методики навчання української мови як науки в середній школі. Книга 2 (30-90-і роки ХХ ст.) / С.Т. Яворська. – Слов'янськ, 2004. – 186 с.
13. Ярошенко О.Г. Групова навчальна діяльність школярів: Теорія і методика / О.Г. Ярошенко. – К.: Партнер, 1997. – 193 с.

Лупенко-Ковтун С.Н.

Владимир-Волинский педагогический колледж имени А.Ю. Крымского

НЕСТАНДАРТНЫЙ УРОК В ИНТЕРАКТИВНОМ РЕЖИМЕ

Аннотация

В статье рассматривается проблема формирования умений диалогического взаимодействия будущих учителей как составная их профессиональной компетентности. Подчеркивается необходимость внедрения интерактивных технологий в практику работы школы, применяя интерактивные методы обучения.

Ключевые слова: взаимодействие, диалогическая компетентность, технологии, проблемное обучение, креативное мышление, активные методы.

Lupenko-Kovtun S.N.

Volodymyr-Volynsky Pedagogical College named after A.U. Krymsky

NON-STANDART LESSON IN INTERACTIVE METHODOLOGIES

Summary

The author of the article considers the formation of dialogical interaction skills of future teachers as a component of their professional competence. Emphasized is the necessity of introduction of interactive techniques in work practice of a higher school applying interactive methods of training.

Keywords: interaction, conversational, technology, problem studies, creative thought, experiment, method activity.